

УДК 373.5.035:005.336.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/62-1-48>

Наталія ДМІТРЕНКО,

orcid.org/0000-0002-3556-0003

доктор педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри методики навчання іноземних мов

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

(Вінниця, Україна) nataliadmitrenko0302@gmail.com

Оксана ВОЛОШИНА,

orcid.org/0000-0002-9977-7682

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

(Вінниця, Україна) woloshina555@gmail.com

Алла БЕЛЬДІЙ,

orcid.org/0000-0002-5393-0880

викладач

Вінницького медичного фахового коледжу імені академіка Д.К. Заболотного

(Вінниця, Україна) beldiialla@ukr.net

СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена проблемі формування соціальної компетентності старших підлітків, що зумовлено пошуком оптимальних шляхів підготовки їх до самостійного життя. Здійснений дефінітивний аналіз поняття «соціальна компетентність». Соціальну компетентність визначаємо як сукупність універсальних особистісних якостей, знань, навичок, моделей поведінки, необхідних для успішної соціалізації особистості. Визначено основні ознаки, види, структуру кейсу як методу формування соціальної компетентності учнів підліткового віку. Основними дидактичними вимогами до методу кейсів є такі: насиченість змісту метапредметним соціальним контекстом, мультипроблемність; зв'язок завдань з життєвими пріоритетами, інтересами, цінностями підлітків; використання кейсів, виконання яких передбачає поєднання урочної та позаурочної діяльності, актуалізацію міжпредметних знань, соціального досвіду учнів; залучення дітей до вибору тематики і вдосконалення змісту кейсів; реалізація принципу співпраці, виконання вчителем ролі модератора.

Охарактеризовано ефективність реалізації кейсів, присвячених впровадженню електронного освітнього середовища, формуванню здатності вести ділове електронне листування з різними адресатами, співпрацювати з однолітками і людьми старшого віку, кейсів квестового характеру. Описано результати проведення діагностики на початку і в кінці експерименту, яка була спрямована на визначення уміння знаходити конструктивні моделі поведінки в різних соціальних умовах; орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі; працювати у великих і малих групах, співпрацювати з однолітками та людьми старшого віку; вирішувати конфліктні ситуації; уміння листуватися електронною поштою. Застосування методу кейсів в урочній та позакласній діяльності протягом навчального року, постійна робота з певною базою створених кейсів забезпечувала позитивну динаміку формування соціальної компетентності здобувачів освіти.

Ключові слова: соціальна компетентність, формування соціальної компетентності метод кейсів, кейс.

Natalia DMITRENKO,

orcid.org/0000-0002-3556-0003

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Methods of Teaching Foreign Languages

Vinnitsia Mykhailo Kotsyubynskyi State Pedagogical University

(Vinnitsia, Ukraine) nataliadmitrenko0302@gmail.com

Oksana VOLOSHYNA,

orcid.org/0000-0002-9977-7682

Candidate of Pedagogic Sciences,

Associate Professor at the Department of Pedagogy,

Vocational Education and Educational Institutions' Management

Vinnitsia Mykhailo Kotsyubynskyi State Pedagogical University

(Vinnitsia, Ukraine) woloshina555@gmail.com

Alla BELDII,
orcid.org/0000-0002-5393-0880
Teacher
Vinnytsia Danylo Zabolotny Medical College
(Vinnytsia, Ukraine) beldiialla@ukr.net

THE ENVIRONMENT OF THE EDUCATIONAL INSTITUTION AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF SOCIAL COMPETENCE OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS

The article is devoted to the problem of the formation of social competence of senior adolescents, in order to search for optimal ways of training them for independent life. A definitive analysis of the concept of "social competence" was carried out. The authors defined social competence as a set of universal personal qualities, knowledge, skills, behavior patterns required for successful socialization of an individual. The main features, types, and structure of the case as a method of forming the social competence of adolescent students were presented. The main didactic requirements for the case method were determined: saturation of the content with a meta-subject social context, multi-problems; connection of tasks with life priorities, interests, values of teenagers; use of cases, the implementation of which involves a combination of class and extracurricular activities, actualization of interdisciplinary knowledge, social experience of students; involvement of children in the selection of topics and improvement of the content of cases; implementation of the principle of cooperation, the teacher's role as a moderator.

The effectiveness of implementation of cases devoted to the application of an electronic educational environment, the formation of the ability to conduct business electronic correspondence with various addressees, to cooperate with peers and older people, and problem-based cases was characterized. The results of diagnostics at the beginning and at the end of the experiment were described, which were aimed at determining the ability to find constructive patterns of behavior in various social conditions; navigate in the modern information space; work in large and small groups, cooperate with peers and older people; resolve conflict situations; the ability to correspond by e-mail. Application of the case method in class and extracurricular activities during the academic year, and a constant work with a certain base of created cases provided a positive dynamics in the formation of social competence of students.

Key words: social competence, formation of social competence, case method, case.

Постановка проблеми. У сучасних умовах надзвичайно актуальною є проблема формування соціальної компетентності старших підлітків, що зумовлено пошуком оптимальних шляхів підготовки їх до самостійного життя. Відповідальність за власне життя, сім'ю і країну в цілому створює умови для розвитку соціальної компетентності як соціального досвіду, який пов'язаний з особливостями соціальних відносин, забезпечує ефективну самореалізацію в цій системі.

Соціальна компетентність дозволяє підліткам вже в період дорослішання ефективно взаємодіяти з іншими людьми, діяти самостійно, відповідально, уміти використовувати необхідну інформацію та враховувати власний соціальний досвід.

Аналіз досліджень. Поняття «соціальна компетентність» вперше було введено в наукову літературу німецьким філософом і педагогом Ротом наприкінці 60-х років ХХ століття. Вчений виділив три типи компетентності особистості: самокомпетентність (самопізнання), соціальна компетентність (взаємодія з іншими) і предметна компетентність (практична дія) (Dmitrenko та ін., 2022 б). Трактатування соціальної компетентності німецького дослідника стало основою для наукових досліджень в подальшому. Так, Канінг (Kanning, 2002) розглядав соціальну компетентність як багатогранне

узагальнене поняття, яке поєднує цілу систему компетентностей. Саме сукупність знань, умінь і навичок забезпечує якість соціальної поведінки. Науковець доводив, що соціальна поведінка сприяє як реалізації особистих цілей, так і дотриманню поведінки, яка відповідає нормам суспільства.

У психології розвитку (Doran, 2002; Emerson, 2007; Raino, 2008; White, 2005) соціальну компетентність ототожнюють з адаптацією особистості до навколишнього середовища у процесі навчання. Frosch (Frosch, 2002) розширив тлумачення соціальної компетентності: вона передбачає як співпрацю з оточенням, так і конфронтацію з урахуванням певних особистісних властивостей. Seyd (Seyd, 2004) охарактеризували рефлексійні характеристики соціальної компетентності, що забезпечує баланс між власними потребами та очікуваннями інших людей.

У сучасних дослідженнях описана взаємозалежність між високим рівнем розвитку соціальної компетентності та емоційною регуляцією, задоволеністю, академічними результатами учнів (Arslan, 2019; Franco et al, 2017), між соціальною та соціокультурною компетентністю (Varela та ін., 2020, Gómez-Ortiz та ін., 2019), між соціальною компетентністю та самооцінкою підлітків (Arslan, 2019; Waldeck та ін., 2015).

Чимало досліджень присвячено вивченню соціальної компетентності в контексті організації освітнього процесу (Franco та ін., 2017; Gómez-Ortiz та ін., 2017). Для підвищення успішності навчання недостатньо розвивати лише когнітивні навички, необхідно формувати і соціальні навички (Domitrovich та ін., 2017; Taylor та ін., 2017, Luna та ін., 2020). Сформовані соціальні навички зміцнюють також міжособистісні стосунки між учасниками освітнього процесу (Bessa та ін., 2019; Cronin та ін., 2018).

Отже, соціальна компетентність – це сукупність універсальних особистісних якостей, знань, навичок, моделей поведінки, необхідних для успішної соціалізації особистості (Dmitrenko та ін., 2021, 2022a)). Ключовими ознаками соціальної компетентності є: розвинута ціннісно-мотиваційна сфера особистості; готовність до вирішення складних завдань (стан внутрішньої психологічної мобілізації); стійкість прояву цієї якості.

Соціальна компетентність є складовою процесу всебічного формування особистості. Це інтегральна якість особистості, яка представлена комплексом особистісних якостей, соціально значущих здібностей, що забезпечують відповідність індивіда соціальній групі та визначають досягнення успішної реалізації особистих і суспільно значущих цілей у гетерогенному суспільстві.

Мета статті – охарактеризувати методику формування соціальної компетентності старших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти.

Для досягнення поставленої мети були використувували такі *методи дослідження*: теоретичні методи (аналіз психологічної, педагогічної, наукової, дослідницької, за педагогічним аналітичної літератури; узагальнення педагогічного досвіду); емпіричні методи (спостереження за освітнім процесом здобувачів середньої освіти, бесіда, анкетування, кейс-стаді); педагогічний експеримент, комплексний аналіз його результатів.

Виклад основного матеріалу Для формування соціальної компетентності учнів підліткового віку ми обрали метод кейсів. Вивчення загальних ознак методу кейсів, як одного з продуктивних інтерактивних методів навчання, дозволяє визначити особливі дидактичні вимоги щодо його застосування у процесі формування соціальної компетентності учнів основної школи, а саме:

- насиченість змісту кейсів метапредметним соціальним контекстом, мультипроблемність ситуацій, які вимагають багатоаспектного вирішення;

- зв'язок завдань з життєвими пріоритетами, інтересами, цінностями учнів;

- використання «наскрізних» кейсів, виконання яких передбачає поєднання навчальної та позанавчальної діяльності, актуалізацію міжпредметних знань, соціального досвіду здобувачів освіти;

- залучення учнів до вибору тематики і вдосконалення змісту кейсів;

- перевага у використанні кейсів, заснованих на груповій роботі, які передбачають врахування індивідуальних особливостей учнів;

- реалізація принципу співпраці в процесі роботи над кейсами, виконання вчителем ролі модератора у процесі пошуку здобувачами середньої освіти оптимальних шляхів розв'язання запропонованого завдання.

Незважаючи на різноманітність кейсів (проектні, рольові, кейси-завдання, аналітичні, кейси з внутрішньою або зовнішньою проблематикою), вони мають єдину структуру: сюжет (фабула), учасники (їх ролі), проблема (її ознаки), завдання (прийняті або невиконані рішення), питання і завдання до самого кейсу (Dmitrenko та ін., 2022б).

Усі кейси мають декілька варіантів вирішення. У процесі роботи необхідно визначити, що немає неправильних рішень, оскільки будь-яке рішення є результатом, матеріали якого можуть в подальшому увійти «в скарбничку» кейса для наступних учасників. Педагог виконує роль модератора, який стежить за тим, щоб кейс був зрозумілим, учитель не підказує, не дає порад у виборі «правильного» рішення, не виступає в ролі наставника підлітка, не тисне «авторитетною думкою», до якої молоді люди мають прислухатися.

Було розроблено п'ять кейсів, які відповідають визначеним дидактичним вимогам і підібрані з урахуванням рівня підготовки підлітків.

В основі кейса «Впровадження електронного освітнього середовища» лежить реальна ситуація, до якої були залучені учні школи з метою апробації впровадження електронного освітнього середовища. Зміна зовнішніх чинників вимагала сформованості нових компетентностей, які б дозволили не тільки засвоїти нововведення, а й постійно їх використовувати в подальшому навчанні. При роботі над кейсом учні усвідомили, що вони можуть впливати на життя школи; а вчителі, батьки є рівноправними учасниками освітнього процесу. Школярі стали більш активно приймати участь у роботі над впровадженням електронного освітнього середовища, взаємодіяти з куратором проекту, з учителями і однолітками.

Цікавим для учнів виявився кейс, спрямований на формування здатності вести ділове електронне листування з різними адресатами, співпрацювати з однолітками і людьми старшого віку.

Кейс квестового характеру, на відміну від тренінгу і семінару, дозволяє учасникам отримати новий досвід в процесі самостійного пошуку. Такі кейси більш ефективно формують соціальні компетентності через досвід, оскільки школярі не сприймають ігрову реальність як навчальне завдання, віддалене від реального життя. У процесі гри можуть бути відпрацьовані різні навички, є можливість змодельовати як придумані, так і реальні ситуації, створити сюжетну лінію, яка буде «вести» людину від звички до вміння. Завдяки ігровому формату учасники «проживають» різні ролі. Суттєвою особливістю цього кейса є те, що в ньому не тільки немає готових рішень, а й те, що вчитель і учні працюють «на рівних» (Волошина, Андреева, 2018).

У процесі роботи над кейсом, складовою підготовки якого був пошук і аналіз різноманітних

думок, підлітки виявили емпатійність, розуміння переживань, стану та інтересів інших, критичне сприйняття позитивних якостей і недоліків у себе та товаришів. Формувалася здатність запобігати і продуктивно розв'язувати міжособистісні конфлікти. Якщо на початку навчального року діти могли дозволити собі критичні висловлювання на адресу однокласників, то до кінця року така поведінка стала проявлятися вкрай рідко. Учні згуртувалися і стали набагато краще розуміти один одного, менше стало непорозумінь. Вони зрозуміли, що взаємна критика не є продуктивною технологією вирішення проблем.

Кожний із запропонованих учням кейсів був доповнений новими складовими: аналітичними матеріалами, проєктами рішень, отриманими в процесі виконання завдань. Участь у створенні дидактичних матеріалів, а не просто виконання

Рис. 1. Сформованість соціальних компетенцій учнів на початку експерименту

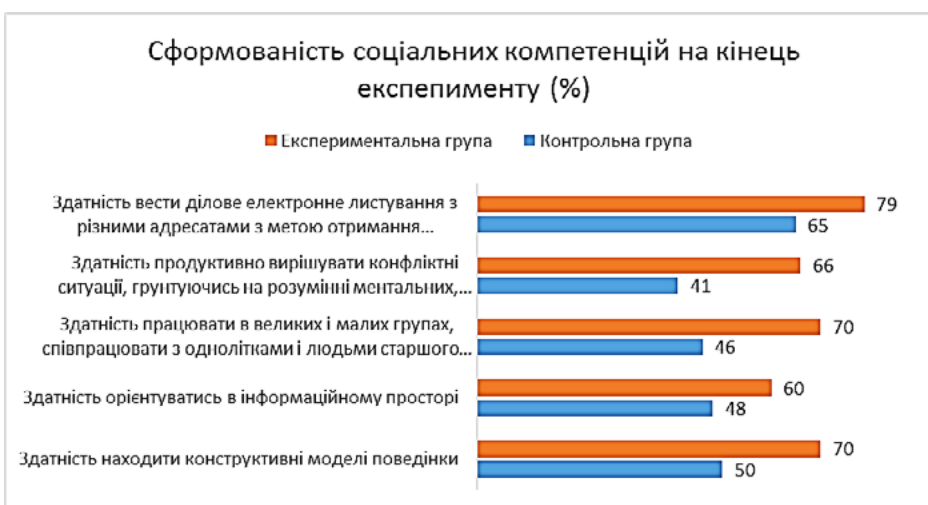

Рис. 2. Сформованість соціальних компетенцій учнів в кінці проведення експерименту

завдання, поставленого вчителем, підвищувала відповідальність за результати проведеної роботи.

У дослідженні прийняли участь 58 підлітків у віці тринадцяти-чотирнадцяти років. Експериментальна робота проводилася в загальноосвітньому навчальному закладі з учнями восьмого класу. Респондентів поділили на дві групи: контрольну та експериментальну.

Було використано опитувальник, адаптовану версію опитувальника багатовимірної соціальної компетентності підлітків (AMSC-Q) (Gómez-Ortiz та ін., 2017), який спрямований на визначення таких складових: когнітивних знань, соціальної адаптації, просоціальної поведінки, соціальної ефективності, нормативного коригування. У результаті проведеного опитування ми визначили рівень сформованості таких компонентів соціальної компетентності підлітків: уміння знаходити конструктивні моделі поведінки в різних соціальних умовах; уміння орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі, який відображає культурне, економічне, політичне життя суспільства, різних соціальних груп; уміння працювати у великих і малих групах, співпрацювати з однолітками та людьми старшого віку; уміння вирішувати конфліктні ситуації, розуміти особливості різних соціальних груп; уміння вести листування електронною поштою.

Всі індикатори в анкеті були перетворені в твердження. У процесі відповіді на запитання анкети необхідно було оцінити, наскільки твердження вірно описує моделі поведінки самого респондента за наступною шкалою: «повністю відповідає» (5 балів), «не зовсім відповідає» (3 бали), «скоріше не відповідає, сумнів» (1 бал) і «повністю не відповідає» (0 балів).

Результати проведення діагностичного дослідження були нами узагальнені, вони представлені на діаграмах (рис. 1 і рис. 2).

В кінці навчального року ми отримали порівняльні результати щодо сформованості певних соціальних компетенцій учнів за визначеними індикаторами поведінки. Результати нашого експерименту демонструємо на діаграмі (рис. 2).

Наприкінці проведення експерименту за результатами анкетування сформованості соціальної компетентності в експериментальному класі рівень сформованості таких якостей, як здатність працювати у великих і малих групах, визначати і виконувати власну роль у роботі групи, співпрацювати з однолітками і людьми старшого віку

виявився значно вищим, ніж у контрольному класі (кількість респондентів збільшилася на 19% в ЕГ, а в КГ динаміка носить негативний характер). Продуктивне рішення конфліктних ситуацій є невід'ємною складовою довготривалої групової роботи над кейсом, що позитивно позначилося на формуванні компетентностей за досить короткий термін (майже вдвічі зросла кількість учнів в ЕК: з 32% до 66%, які вважають, що вони навчилися ефективно розв'язувати конфлікти, на відміну від КГ, де кількість респондентів збільшилася на 9%).

Результати діагностичної перевірки на початковому та підсумковому зрізах засвідчили, що в ЕГ вдвічі зросла кількість учнів, які вважають, що вони можуть знаходити конструктивні моделі поведінки в різних ситуаціях. В ЕГ, на відміну від КГ, відбулися суттєві позитивні зміни за критеріями «орієнтація в інформаційному просторі», «уміння вести ділове електронне спілкування з різними адресатами».

У контрольному класі, в якому систематично не проваджували кейс-стаді в освітній процес, спостерігали такі негативні явища: небажання підлітків вирішувати завдання у складі всього класного колективу, бажання працювати в малих первинних групах. Така ситуація може свідчити про труднощі, які можуть виникнути у цих школярів в подальшій освітній та професійній діяльності.

Висновки. У результаті проведеного дослідження ми дійшли висновків, що соціальна компетентність, для формування якої сприятливим є підлітковий вік, може бути сформованою у середовищі ЗССО. Ефективним методом її формування є кейс-стаді. Основними дидактичними вимогами до методу кейсів є такі: насиченість змісту метапредметним соціальним контекстом, мультипроблемність; зв'язок завдань з життєвими пріоритетами, інтересами, цінностями підлітків; використання кейсів, виконання яких передбачає поєднання урочної та позаурочної діяльності, актуалізацію міжпредметних знань, соціального досвіду учнів; залучення дітей до вибору тематики і вдосконалення змісту кейсів; перевага у використанні кейсів, заснованих на груповій роботі; реалізація принципу співпраці, виконання вчителем ролі модератора. Застосування методу кейсів в урочній та позакласній діяльності протягом усього навчального року, постійна робота з певною базою створених кейсів забезпечувала позитивну динаміку формування соціальної компетентності учнів основної школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волошина, О. В., Андреева В. І. Деонтологічна культура як складова професійної готовності вчителя. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2018. Випуск 52. 12–29.
2. Arslan, G. Mediating role of the self-esteem and resilience in the association between social exclusion and life satisfaction among adolescents. *Personality and Individual Differences*, 2019, 151, 109514. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109514>
3. Bessa, C., Hastie, P., Araújo, R., and Mesquita, I. What do we know about the development of personal and social skills within the sport education model: a systematic review. *J. Sports Sci. Med*, 2019, 18, 812–829.
4. Cronin, L. D., Allen, J., Mulvenna, C., Russell, P. An investigation of the relationships between the teaching climate, students' perceived life skills development and well-being within physical education. *Physycal Education Sport Pedagogy*, 2018, 23, 181–196. <https://doi.org/10.1080/17408989.2017.1371684>
5. Dmitrenko, N., Voloshyna, O., Budas, Iu., Davydiuk, M., Oliinyk, N. Formation of Teenagers' Value Orientations through Creolized Texts. *Postmodern Openings*, 2022, 13(1), 47–65. <https://doi.org/10.18662/po/13.1/384>
6. Dmitrenko, N., Voloshyna, O., Budas, Iu., Klybanivska, T. Formation of Ethical Culture of Intending Educators in the Educational Process of Higher Education Institution. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. May 28th – 29th, 2021. Rezekne, Rezekne Academy of Technologies*, 1, 95–104. <https://doi.org/10.17770/sie2021vol1.6293>
7. Dmitrenko, N., Voloshyna, O., Melnychuk, T., Holovska, I., Dutka, H. Case Method in Quasi-Professional Training of Prospective Teachers. *Independent Journal of Management & Production 13(3), Special Edition ISE*, 2022, 1–17. <https://doi.org/10.14807/ijmp.v13i3.1849>
8. Domitrovich, C. E., Durlak, J. A., Staley, K.C., Weissberg, R. P. Socioemotional competence: an essential factor for promoting positive adjustment and reducing risk in school children. *Child Development*, 2017, 88, 408–416. <https://doi.org/10.1111/cdev.12739>
9. Doran, W. T. *Teachers' roles in social competencies of elementary-school students*. 2002. Northern Illinois University.
10. Emerson, L. A. *Parental influences on children's social competence: Direct and indirect pathways*. 2007. Seattle Pacific University.
11. Franco, M. D. G., Beja, M. J., Candeias, A., Santos, N. Emotion understanding, social competence and school achievement in children from primary school in Portugal. *Frontiers in Psychology*, 2017, 8, 1376. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01376>
12. Frosch, H. *Im Netz der Beziehungen: Soziale Kompetenz zwischen Kooperation und Konfrantation*. 2002. Padeborn: Junfermann.
13. Gómez-Ortiz, O., Romera, E. M., & Ortega-Ruiz, R. Multidimensionality of social competence: measurement of the construct and its relationship with bullying roles. *Rev. Psicodidact. Engl. Edn.*, 2017, 22, 37–44. <https://doi.org/10.1387/RevPsicodidact.15702>
14. Gómez-Ortiz, O., Romera, E. M., Ortega-Ruiz, R., Herrera, M., O'Higgins, J. Multidimensional social competence in research on bullying involvement: a cross-cultural study. *Behav. Psychol.*, 2019, 27, 217–238.
15. Kanning, U. P. Soziale Kompetenzen – Definition, Strukturen und Prozesse. *Zeitschrift fuer Psychologie. Hogrefe Verlag, Goettingen*, 2002, 210, 154–163.
16. Luna, P., Guerrero, J., Rodrigo-Ruiz, D., Losada, L., Cejudo, J. Social Competence and Peer Social Acceptance: Evaluating Effects of an Educational Intervention in Adolescents. *Front. Psychol.*, 11, 2020, 1305. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01305>
17. Seyd, W. *Sozialkompetenzerwerb im BBW mehr als ein guter Vorsatz*. 2004. BBW Waiblingen, Fassung.
18. Taylor, R. D., Oberle, E., Durlak, J. A., Weissberg, R. P. Promoting positive youth development through school-based social and emotional learning interventions: a meta-analysis of follow-up effects. *Child Development*, 2017, 88, 1156–1171. <https://doi.org/10.1111/cdev.12864>
19. Varela, J. J., Alfaro, J., Melipillán, R., Gómez, D., González-Carrasco, M. Perceptions of Safety, Satisfaction with Neighborhood and Life Satisfaction Among Chilean Adolescents. *Child Indicators Research*, 2020, 13. 1489–1502. <https://doi.org/10.1007/s12187-019-09649-z>
20. Waldeck, D., Tyndall, I., Chmiel, N. Resilience to ostracism: A qualitative inquiry. *The Qualitative Report*, 2015, 20(10), 1646–1670.
21. White, S. (2005). *An investigation of a model of social competence*. 2005. State University of New York at Binghamton.

REFERENCES

1. Voloshyna, O.V., Andrieieva, V.I. Deontolohichna kultura yak skladova profesiinoi hotovnosti vchytelia. [Deontological culture as a component of a teacher's professional readiness] *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*. 2018. Vypusk 52. S. 12–29. [in Ukrainian].
2. Arslan, G. Mediating role of the self-esteem and resilience in the association between social exclusion and life satisfaction among adolescents. *Personality and Individual Differences*, 2019, 151, 109514. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109514>
3. Bessa, C., Hastie, P., Araújo, R., and Mesquita, I.. What do we know about the development of personal and social skills within the sport education model: a systematic review. *J. Sports Sci. Med*, 2019, 18, 812–829.

4. Cronin, L. D., Allen, J., Mulvenna, C., and Russell, P. An investigation of the relationships between the teaching climate, students' perceived life skills development and well-being within physical education. *Physical Education Sport Pedagogy*, 2018, 23, 181–196. <https://doi.org/10.1080/17408989.2017.1371684>
5. Dmitrenko, N., Voloshyna, O., Budas, Iu., Davydiuk, M., Oliinyk, N. Formation of Teenagers' Value Orientations through Creolized Texts. *Postmodern Openings*, 2022, 13(1), 47-65. <https://doi.org/10.18662/po/13.1/384>
6. Dmitrenko, N., Voloshyna, O., Budas, Iu., Klybanivska, T. Formation of Ethical Culture of Intending Educators in the Educational Process of Higher Education Institution. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. May 28th – 29th, 2021. *Rezekne, Rezekne Academy of Technologies*, 1, 95–104. <https://doi.org/10.17770/sie2021vol1.6293>
7. Dmitrenko, N., Voloshyna, O., Melnychuk, T., Holovska, I., Dutka, H. Case Method in Quasi-Professional Training of Prospective Teachers. *Independent Journal of Management & Production* 13(3), *Special Edition ISE*, 2022, 1–17. <https://doi.org/10.14807/ijmp.v13i3.1849>
8. Domitrovich, C. E., Durlak, J. A., Staley, K. C., and Weissberg, R. P. Socioemotional competence: an essential factor for promoting positive adjustment and reducing risk in school children. *Child Development*, 2017, 88, 408-416. <https://doi.org/10.1111/cdev.12739>
9. Doran, W. T. *Teachers' roles in social competencies of elementary-school students*. 2002. Northern Illinois University.
10. Emerson, L. A. *Parental influences on children's social competence: Direct and indirect pathways*. 2007. Seattle Pacific University.
11. Franco, M. G., Beja, M. J., Candeias, A., Santos, N. Emotion understanding, social competence and school achievement in children from primary school in Portugal. *Frontiers in Psychology*, 2017, 8, 1376. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01376>
12. Frosch, H. *Im Netz der Beziehungen: Soziale Kompetenz zwischen Kooperation und Konfrantation*. 2002. Padeborn: Junfermann.
13. Gómez-Ortiz, O., Romera, E. M., & Ortega-Ruiz, R. Multidimensionality of social competence: measurement of the construct and its relationship with bullying roles. *Rev. Psicodidact. Engl. Edn*, 2017, 22, 37–44. <https://doi.org/10.1387/RevPsicodidact.15702>
14. Gómez-Ortiz, O., Romera, E. M., Ortega-Ruiz, R., Herrera, M., & O'Higgins Norman, J. Multidimensional social competence in research on bullying involvement: a cross-cultural study. *Behav. Psychol.*, 2019, 27, 217–238.
15. Kanning, U. P. Soziale Kompetenzen – Definition, Strukturen und Prozesse. *Zeitschrift fuer Psychologie. Hogrefe Verlag, Goettingen*, 2002, 210, 154–163.
16. Luna, P., Guerrero, J., Rodrigo-Ruiz, D., Losada, L., Cejudo, J. Social Competence and Peer Social Acceptance: Evaluating Effects of an Educational Intervention in Adolescents. *Front. Psychol.*, 11, 2020, 1305. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01305>
17. Seyd, W. *Sozialkompetenzerwerb im BBW mehr als ein guter Vorsatz*. 2004. BBW Waiblingen, Fassung.
18. Taylor, R. D., Oberle, E., Durlak, J. A., Weissberg, R. P. Promoting positive youth development through school-based social and emotional learning interventions: a meta-analysis of follow-up effects. *Child Development*, 2017, 88, 1156-1171. <https://doi.org/10.1111/cdev.12864>
19. Varela, J. J., Alfaro, J., Melipillán, R., Gómez, D. O., & González-Carrasco, M. Perceptions of Safety, Satisfaction with Neighborhood and Life Satisfaction Among Chilean Adolescents. *Child Indicators Research*, 2020, 13, 1489–1502. <https://doi.org/10.1007/s12187-019-09649-z>
20. Waldeck, D., Tyndall, I., & Chmiel, N. Resilience to ostracism: A qualitative inquiry. *The Qualitative Report*, 2015, 20(10), 1646–1670.
21. White, S. (2005). *An investigation of a model of social competence*. 2005. State University of New York at Binghamton.